

2. PRÁVO A LITERATURA / FÚZE KRITIKY, PRÁVA A LITERÁRNÍ VĚDY

„Poets are the unacknowledged legislators of the Word.“⁵³

Percy Bysshe Shelley

„... und die Rechtsgeschichte könnte den Saß „im Anfang war das Wort“ als Motto über ihr erstes Buch schreiben.“⁵⁴

Rudolf von Jhering

Kritický přístup v právu, který zdůrazňuje „vášnivost“ práva, vede skrze literaturu. Krásná literatura sehrává roli média, jehož působením se právo obnažuje a ztrácí svou neotřesitelnou autoritu. Sřet práva a literatury se promítá jak do způsobů, jakým právo vnímáme, tak do nástrojů, kterými s právem nakládáme. Literatura se v právu, či v právní vědě, může projevit jako kultivační činitel, který celé právní prostředí a právní kulturu povznáší, ale také jako vržený kámen, který naruší strukturu práva a rozlomí jeho pevné vazby. Mimo to nabízí literatura právu svět, který lze zúročit při nakládání s právním textem, při interpretaci. Nezapomeňme, že právo je založeno na jazyku, a kde hledat vhodnější oporu pro jazyk než v literatuře. Proto se nyní zaměříme na hnutí „Právo a literatura“ (Law and Literature), které spojuje právo a krásnou literaturu. Hnutí, které se přes svou roztržitost pokouší v právu nalézt estetické kvality. Hnutí, které uvažuje o právu výlučně jako o předmětu interpretace.

Ve všech směrech, které spojují právo a literaturu (či obecněji právo a umění), je zřetelná tendence orientovat veškeré vědění, poznání a kon-

⁵³ „Básníci jsou nepovšimnutí zákonodárci světa.“ Shelley, P.B. A Defence of Poetry. In: Essays, Letters from Abroad, Translations and Fragments. London: Edward Moxon, 1845, str. 14.

⁵⁴ „... a právní dějiny by mohly jako motto na svou první knihu napsat „Na počátku bylo slovo.““ Jhering, R. Geist des römischen Rechts auf den verschiedenen Stufen seiner Entwicklung. Leipzig: Breitkopf und Härtel, 1858, str. 467–468.

struování sociálního světa vůči jazyku.⁵⁵ Jazyk nám napomáhá uchopit okolní svět a manipulovat s ním. Prostřednictvím jazyka chápeme sami sebe a své okolí. Prostřednictvím jazyka vnímáme právo. „Ústředním bodem hnutí **law and literature** je, že právo a literatura jsou spojeny pohledem na jazyk jako diskursivní komunitu určitých kulturních světů. O světu literatury se říká, že „váže právníky k větší komunitě, jejíž je součástí“.⁵⁶ Sílu slova si uvědomoval Rudolf von Jhering, který zdůraznil sílu, kterou slovo má pro právní myšlení, právní vědu a právo samotné.⁵⁷

Vidíme, že právo představuje nikoli pouze jeden z produktů literatury, jakožto způsobu popisování okolního světa, ale také „proces tvorby významů představující klíčovou dimenzi moderního kulturního života.“⁵⁸ Invence normotvůrce se zde střetává se skutečným světem, který je nutné převést do právního textu. Ten má sám o sobě velmi striktní formu a je ovládnán přísnými pravidly. Rovněž nelze popřít schopnost práva výrazně ovlivňovat společenský život. Právo je fenomén, který zasahuje do životů lidí, mění vztahy, bývá nástrojem, jehož síla zasáhne život všech, kteří s ním chtějí nakládat. Je tedy zřetelné, že právo bývá reflektováno literaturou (či obecně uměním) a popsáno jako neodmyslitelná součást života ve společnosti, ale setkáme se také s pokusy vnímat právo jako jeden ze způsobů uměleckého popisu okolí.

Podle Roberta Covera je právo popisem utopie a nikoli jen mětí. „Právo může být vnímáno jako systém pnutí nebo most spojující pojem reality s vymyšlenou alternativou – tedy je spojkou mezi dvěma poměry, které oba mohou být reprezentovány ve svém normativním významu pouze prostředky vyprávění.“⁵⁹ Právo je mostem ležícím v normativním prostředí, který spojuje naše chápání světa, který skutečně existuje kolem nás s našimi

⁵⁵ Viz např. White, J. B. *Living Speech. Resisting the Empire of Force*. Princeton: Princeton University Press, 2006, str. 1.

⁵⁶ Minda, G. *Postmodern Legal Movements*. New York: New York University Press, 1995, str. 150.

⁵⁷ Jhering, R. *Geist des römischen Rechts auf den verschiedenen Stufen seiner Entwicklung*. Leipzig: Breitkopf und Härtel, 1858, str. 468 a n.

⁵⁸ Binder, G., Weisberg, R. *Literary Criticism of Law*. Princeton: Princeton University Press, 2000, str. ix.

⁵⁹ Cover, R. Foreword: *Nomos and Narrative*. *Harvard Law Review*. 1983, č. 4, str. 9.

představami světa, které by mohly být.⁶⁰ Vyprávěním práva se pak významy alternativního a dokonale utopického světa přenášejí na skutečnost a díky těmto vyprávěním můžeme nalézt stopy takové utopie okolo nás. „Slovy zákona“ ovládneme skutečný svět a podřizujeme jej utopickým ideálům. Tato vyprávění Cover popisuje částečně jako mýty, jejichž cílem je propojit normativní svět se světem materiálním. Tím již zcela vyjevuje svou inklinaci ke strukturalismu a jeho práci s vyprávěním a mýtem. „Mýtus je část reality, kterou vytváříme a vybíráme si, abychom si zapamatovali a mohli znovu opakovat.“⁶¹ Nejde o posuzování vztahu mezi skutečností a normou ve smyslu vyplývání.⁶² Jde o popis, který nutně nevyžaduje zkoumat jej z pohledu pravdivosti, neboť tento popis může být hodnotově, emocionálně či ideologicky zabarvený. Není tedy snad vhodné používat v této souvislosti termín „popis“, věřím však, že vzhledem k širokému významu, jaký má, to nemusí nutně činit výkladové obtíže.

Právo sehrává roli popisu v myšlení lidí. Zajímá nás, jak lidé o právu uvažují, přičemž právě tento obraz jejich uvažování je možné chápat jako právo.⁶³ Teze, že právo je popisem světa, je zde chápána trochu jinak. Právě proto, že právo popisuje svět, lze prvkům, které mají v právu význam, přiznat i skutečnost v reálném světě. Takový vztah je však možný jen v případě, že připustíme, že skutečnost a právo spolu souvisí, a přestože fakticky je pozice subjektu v reálném světě závislá na pozici udělené mu právním systémem (právní normou), konstruujeme vztah opačný: Význam subjektu v právu je takový, jaký je jeho význam ve skutečném světě. Právo je však symbol. „Právo funguje jako symbol, který může legitimizovat existující společenské vztahy.“⁶⁴ Tím, že někomu právo přiznává status, je legitimizován jeho status i v reálném světě. Právo je indikátorem významu prvku v reálném světě. Tato situace nevypadá logicky.

⁶⁰ Cover, R. The Folktales of Justice: Tales of Jurisdiction. *Capital University Law Review*. 1985, č. 1, str. 181.

⁶¹ Tamtéž, str. 190.

⁶² Viz např. Holländer, P. Jörgensenovo dilema, rozlišování mezi dobrem a zlem aneb hledání obsahu deonticky ideálního světa. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 1/2009, str. 19 a n.

⁶³ Blíže viz Sobek, T. Nemorální právo. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, str. 302 a n.

⁶⁴ Brigham, J. Right, Rage, and Remedy: Forms of Law in Political Discourse. *Studies in American Political Development*, č. 2, 1987, str. 303–316, str. 305.